

מי אתה יצחק מאייר?*

נינה רודין תעלומת יוצר-אמן חרש מתכת, שעזבונו נמצא בארכיון "החאן" חדרה.*

גירסה ראשונה של רשימה זו התפרסמה ב"אתרים" המגזין של המועצה לשימור אתרי מורשת בישראל בגליון ספטמבר 2013 תשרי תשע"ד

** יצחק מאייר, 1964

בין אוספי המסמכים של ארכיון "החאן" בחדרה, מצוי תיק גדול מימדים ובו מאוחסנים מזה למעלה מ-15 שנה רישומים אמנותיים, צילומים, תעודות ורפרודוקציות של מלאכת מחשבת במתכת, חלקם חתומים Isaak Meyer. המוקדם שבהם משנת 1907, צוייר בגרמניה, המאוחר - משנות ה-30, צויר בארץ ישראל. התיק בו ישנם 231 פריטים, נמסר לארכיון ע"י מייסד המוזיאון אריה אמיר ז"ל שלדבריו מצא אותו בחדרון על גג ביתו.¹

אחת לכמה שנים חזרנו ועלעלנו באוסף, התפעמנו מיופיו וניסינו לעניין בו חוקרים מתחומי האמנות והאדריכלות, ללא הצלחה. בשנת 2012 עורר תרשים יחיד של סמל הפלמ"ח שהיה טמון בתיק,² את סקרנותו של העיתונאי תום שגב איש "הארץ".³ הוא שיתף את יהודה זיו, ארכיונאי בית הפלמ"ח בתל-אביב בשאלת חלקו של יצחק מאייר בתכנון, בעיצוב ו/או בייצור סיכת הפלמ"ח.

הגיאוגרף והחוקר יהודה זיו "הרים את הכפפה". הוא ניסה לבחון את גירסת רישום הסמל בתיק מאייר בארכיון "החאן" עם הייחוס המקובל של הסמל לאדריכל אריה אל-חנני, שעיצב גם את סמלי ההגנה וצה"ל. זיו הגיע למסקנה כי ישנה סבירות

* תודה מיוחדת לד"ר ברברה בקר-יקלי מקלן, גרמניה ולמר דוני אליאד מירושלים שללא עזרתם, היתה רשימה זו לוקה בחסר.

** התמונה התקבלה ב-2014 מהרבט ספיגל, אחינו של מאייר בארה"ב.

¹ הבית בן 3 קומות תוכנו ע"י דר' יוחנן דטגר ב-1929, עבור דר' זאב ברין שעלה לארץ מגרמניה ב-1910. לבית מאפיינים של הסגנון הבינלאומי, עם נופך מבצרי שהותאם לצרכי התקופה. בשלב קבלת החומר לא היתה אפשרות לברר מה מקור החומר והאם היה קשור לבעל הבית הקודם (ודאה הערה בסוף הרשימה).

² תודה מיוחדת לגב' חיה מן, שעמדה על חשיבותו של תרשים סמל הפלמ"ח.

³ רשימה ב"הארץ" יום ו' א' באב תשע"ב 20.7.2012.

גבוהה לכך שהתרשים של מאיר הוא סקיצה של "רושמה" (שטנץ) לצורך הטבעת סיכות סמל הפלמ"ח (כנראה משנת 1946).⁴

ממעורבותו של יצחק מאיר בסמל הפלמ"ח ניתן ללמוד כי הוא עסק במקצועו בארץ כבר לפני מאי 1946, אז נחשף הסמל לראשונה. אבל התיק העלום בארכיון "החאן" עודד את עובדי המוזיאון לחפש פרטים נוספים לזהותו של מאיר.

ביוגרפיה

יצחק מאיר נולד ב-16.3.1883 בקלנברג גרמניה. להוריו שמעון וברונט (לבית זכריאס), היה בית חרושת למצות בקלן.⁵ הפרטים על משפחתו או על מסלול לימודיו, דלים למדי. ידוע שיצחק מאיר עצמו חי פרק זמן מסוים בברלין.⁶ ב-27 לספטמבר 1907, הוא נרשם ללימודים במכללה העירונית לאמנויות של מינכן. בהיותו בן 24, השתתף באירוע חגיגי שהתקיים במינכן לכבוד משלחת בריטית של חרשי ברזל מלונדון. נראה שייחס לאירוע חשיבות רבה, שכן שמר את ההזמנה כולל פרטי תפריט הבנקט החגיגי בבית העירייה. שנה לאחר מכן, ב-1908, קיבל מילגת-לימוד למכללה העירונית לאומנויות של מינכן.

דישום סמל הפלמ"ח בארכיון "החאן"

הזמנה לארוח משלחת מאנגליה 26.5.1907

⁴ יהודה זיו 'על דעת המקום: שלושה בסיכה אחת, או בעקבות סמל הפלמ"ח', תשע"ג.

http://onegshabbat.blogspot.co.il/2013/04/blog-post_11.html

⁵ מידע שהתקבל מ ד"ר Barbara Becker-Jakli, מקלן, גרמניה להלן: Becker-Jakli

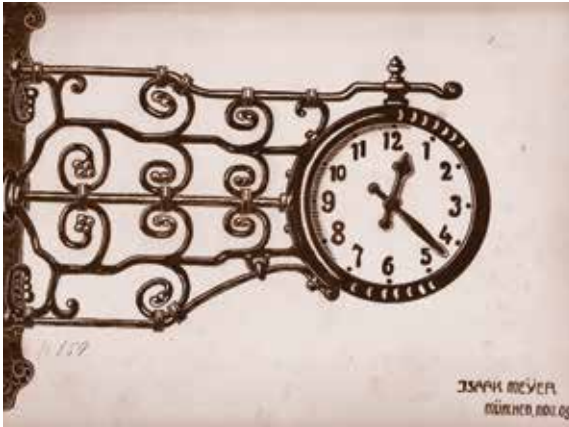
⁶ Becker-Jakli

בתקופה זו העיר מינכן היה מרכז להקניית מיומנויות אמנותיות-תעשייתיות בבתי ספר שעבדו בשיתוף פעולה עם המוזיאונים העירוניים.⁷

מסלול הלימודים במכללה בה למד מאייר היה בן 3 שנים. התנאי הראשון לקבלה היה יכולת ציור ושרטוט ברמה גבוהה. המיומנות של מאייר ניכרת מאוסף הרישומים המקיף בתיק העבודות בארכיון המוזיאון. משתקפת מהם ההכשרה שקיבל בתחומי רישום מודלים ועיצוב אלמנטים ארכיטקטוניים במגוון חומרים.

אישור קבלת מילת לימודים למכללה לאומיות של מינכן

מתנה לשלט חתונה של שער, מינכן 1909

רישום של פמנט

⁷ חיים באר נוצות עם עובד 1979 עמ' 146, מספר על צייר ירושלמי בשם חבקין שעסק באורנמנטליה (עטורים שלובים) שלמד "בבית הספר לאומנות תעשייתית במינכן ב-1900".

חלון הראווה של סדנת מאייר בקלן

מתווה לסדרג מותכת, מינכן 1909

בשנים 1909-1911 עבד מאייר במינכן.⁸ מגוון הצעותיו לאלמנטים ארכיטקטוניים ולחפצים שימושיים הלך וגדל. בתיקו נראים סימבולים יהודיים דוגמת מנורה ומגן דוד. מאוחר יותר, ב-1926 בעיר קלן, שם הקים את סדנתו.⁹ הוא עיצב לעצמו לוגו ובו אלמנט של סדן עליו ניצבים ראשי התיבות של שמו.

גדר בעיצוב מאייר למבד בבית העלמין בקלן 1931.
(הוסרה ע"י הנאצים לשימוש במתכת)

מזרקת מתכת מעוטרת של מאייר בכניסה לבית העלמין היהודי בקלן. (הוסרה ע"י הנאצים לשימוש במתכת)

⁸ ב-1910. 2.8. הוא נסע ממינכן לשוואץ בטירול, אוסטריה. Becker-Jakli
⁹ ברחוב 32 Mauritiusteinweg Becker-Jakli

אגודת בעלי המלאכה היהודיים של קלן

באותן שנים היה מאייר חבר באגודה (גילדה) של האומנים היהודיים של קלן. מעמדה האיתן של הגילדה ניכר מנס הגילדה, המוצב בגאווה בראש התצלום הקבוצתי של חברה ובנות זוגם(?) ובו שלושה סמלי מגן דוד.

בבית העלמין היהודי של קלן Bocklemuend, הוקמה ב-1934, אנדרטה לזכר החללים היהודיים בצבא גרמניה במלחמת העולם הראשונה. האנדרטה תוכננה על ידי האדריכל רוברט שטרן, קרוב משפחה של מאייר. את אותיות המתכת על גבי האנדרטה ביצע יצחק מאייר.

טכס חנוכת האנדרטה

טכס חנוכת האנדרטה התקיים ביום 8/7/34 ברוב עם, כאשר הנאצים כבר היו בשילטון ומאייר היה בימיו הקשים ביותר בקלן.

בחודש אוגוסט 1935 עלה יצחק מאייר לארץ ישראל. על נסיבות עזיבתו את גרמניה בשנת 1934/5 אנו למדים מתצהיר שהגיש בבקשה

לפיצויים מגרמניה בשנת 1951.¹⁰ לפי התצהיר, רכשו בקלן כלל: דירת מגורים בת 4 חדרים, משרד, סטודיו, סדנא ומחסן ברחוב Mauritussteinweg 32 עם כל הציוד, אותם נאלץ למכור לקהילה היהודית בקלן. בתמורה קיבל סכום פעוט של 1000 מרק גרמני בלבד.

הנסיבות האישיות לעזיבתו, אותן הוא מפרט הן: בשלט של מחלקת התברואה של העיר, שהיתה ממוקמת מול ביתו נכתבה כתובת "היהודים הם אסוננו". הוא נאלץ לראות אותה מידי יום. סיפור נוסף הוא של יחסים מעורערים עם שכן, שרברב, שהרחיק לכת באנטישמיות שלו והתבטא: "אני מציע להרוג את היהודי מאייר". סיפור חמור נוסף היה של שכנה שהעלילה על מאייר שאנס אותה. בעקבות זה, נחקר מספר פעמים במשטרה והיה קרוב להעצר על ידי הגסטפו. על ביתו רוססה כתובת "מטמא הגזע". דבר זה גרם לאשתו זמן קצר לאחר מכירת הבית, להציע לו לא לבוא הביתה כלל ולעזוב את גרמניה בדחיפות. ואומנם הם הותירו את שארית חפציהם ומיהרו לנסוע לאמסטרדם.

אין לנו מידע על דרכם לארץ ישראל, אך ברור שמאייר לקח עמו את תיק העבודות המצוי בארכיון "החאן". סביר להניח שראה בחומר גושפנקה לכישוריו ויכולותיו, לצורך חידוש עבודתו המקצועית בארץ. אגב, בקשת הפיצועים שלו נדחתה מכיון ש"לא הוכח שהרייד הגרמני ביצע בפועל את הפגיעה הכלכלית במאייר."

בארץ התגורר מאייר בתל-אביב והחל לבסס את מעמדו המקצועי. מסתבר, שהוא היה הבן הבכור למשפחת מאייר ונראה שעזב את גרמניה ברגע קריטי.¹¹

גם לגבי פעילותו בארץ רב הנסתר על הנגלה. בתיק העבודות נמצא תרשים הצעה לסורג-

¹⁰ Becker-Jakli

¹¹ ליצחק מאייר היו בקלן שתי אחיות ואח - הלנה מאייר נו' 10.2.1885, רוברט מאייר נו' 6.5.1886, ג'ני מאייר נו' 29.2.1888. הם גורשו ע"י הנאצים לגטו בריגה ב-12.1941. ומשם למחנה הריכוז שטוטהוף בגרמניה. סביר להניח שהושמדו שם. אח נוסף, שמואל (סאלי), שנולד ב-1893.11.28 התגורר בדיסלדורף, גרמניה והיה נשוי לפלורה שטרן. הווג גורש לגטו לודו, הועבר למחנה ההשמדה חלמנו במאי 1942. הם הומתו שם או באושוויץ, לשם גורשו עם הוריה של פלורה. פרט ליצחק, ניצלו שתי אחיות נוספות: פאני (פרנציסקה) לימים - אינקסון, שהיתה תאומתו של סאלי וברטה לימים - ספיגל. Becker-Jakli וכן בספר הזיכרון:

Memorial Book – Victims of the Persecution of Jews under the National Socialist Tyranny in Germany 1933-1945/Bundesarchiv

חלון בבית פרידלנד ובו כיתוב בעברית. ההצעה היא משנות השלושים המאוחרות, אבל בין בתי התקופה לא נמצא בית בשם בית פרידלנד בחיפה, שבו חלון בסגנון תואם. נראה שהצעת מאייר לא התקבלה.

בעיתון "דבר" מיום 7.6.1939, נזכר בית המלאכה של יצחק מאייר בקשר לפרוייקט חדשני של מתקן פנאומטי "לסידור דואר" על טהרת תוצרת הארץ. המתקן על כל שלביו בוצע בבית המלאכה של מאייר, בשיתוף המהנדס פירסטנפלד, והותקן בהצלחה בבנין בנק בלגיה - ארץ ישראל בתל אביב.¹²

נראה שיצחק מאייר היה אדם יצירתי ובעל יוזמה והרבה לעסוק בהמצאות טכניות. ב-31 ליוני 1940, הוא כותב לנציב העליון הבריטי¹³ על דגם של רובה אנטי-אווירי שהמציא, שלדבריו הוא יעיל פי שלושה מהרובים הקיימים, עם פוטנציאל להגדלת עוצמתו. הוא מבקש עצה, אם יש לרשום את המצאתו במשרד הפטנטים הבריטי בהקדם האפשרי. עם זאת, הוא רוצה להבטיח את זכויותיו לא רק באנגליה אלא בכל העולם.¹⁴ מאייר זוכה לתשובת המזכיר הראשי של שלטונות המנדט בא"י מר מוגרבי, בתאריך 7 לאוגוסט 1940, שמפנה אותו לרשם הפטנטים בחיפה. אם, לדעת הרשם, ההמצאה היא אמנם בעלת ערך צבאי, הוא יפנה את הבקשה לנציב העליון, בהתאם

לסעיף 9 בפקודת הפטנטים.¹⁵

מאייר השתתף גם בתערוכה העולמית של ניו יורק בשנת 1939.¹⁶ רצ"ב תצלום גלוית מזכרת: הביתן הארץ ישראלי בתערוכה העולמית.

חזית הביתן הארץ ישראלי בתערוכה העולמית

¹² תודתי למר חיים פילון מקרית טבעון, על שהאיר את עיני בנידון.

¹³ הנציב העליון באותה שנה היה הדולד מק-מייקל. רב תודות למר רוני אליאד על הפניית תשומת לבי למידע יוצא

דופן זה.

¹⁴ בדאש המכתב ישנו הלוגו הישראלי שלו שבדומה ללוגו מ-1926 בקלן, משמש סדן נפחים, בסיס לאות הראשונה

של שם משפחתו, הפעם - בעברית.

¹⁵ אמי"ח 5-299-164-1651 5-299-5.

¹⁶ ויקיפדיה. בתערוכה העולמית של ניו יורק 1939, הציג היישוב היהודי בארץ ישראל את הביתן שנקרא *The Jewish Palestine Pavillion* בין היתר הוצגה בו אמנות ומלאכת מחשבת בארץ ישראל. יצירותיו של יצחק מאייר, ייגו בו מוטיבים יהודיים וישראלים. בר-יעקב דן, "מדינה יהודית בפלשטינה מדון" הביתן הארץ ישראלי בידי העולמי בניו יורק, *עת-מול* גל' 220 יב"צ.

בכתבה בעיתון *Brooklyn Eagle* [NY Daily] מיום 1.1.1941, מדווח על בית הכנסת The Brooklyn Jewish Center, 667 Eastern Parkway N.Y. שרכש 'עיתורים' מאגף ארץ ישראל בתערוכה העולמית, שיפארו את ארון הקודש על הבימה בבית הכנסת. העיתורים הם: 2 דלתות לארון, הקודש ו-2 פמוטות מיציקת ברזל, בעיצוב האמן 'הפלסטינאי' יצחק מאייר.¹⁷

מתוך מאמרו של דן בן יעקב ב'עית-מוז' מס' 220

בית המלאכה של יצחק מאיר בגבעת הרצל,¹⁸ רח' הכהנים, (מאוחר יותר רח' הש"ך), פעל ברציפות לפחות עד 1948. בשנים 1946, 1953 ו-1954, פרסם מאייר במדור "דרושים" בעיתונים

"דבר" ו"מעריב" כי הוא מחפש מסגר אמנותי או מסגר בניין וכי דרוש לו מתלמד או שוליה.

בחודש אפריל 1948, התנהלו קרבות בין פורעים ערבים בסיוע חיילים בריטים, לבין כח המגן העברי, בגבול השכונות הדרומיות של תל אביב. קבוצת פורעים הטילה כמה פצצות על בתי המלאכה של גבעת הרצל. בהתקפות נהרגו שישה אנשים. בין הפצועים שנשארו לטיפול בבית חולים "הדסה" נזכר יצחק מאייר, בן 66.¹⁹ סביר מאד להניח כי מדובר באיש "שלנו" וכי הוא התאושש מפציעתו והמשיך להפעיל את בית המלאכה שלו גם כשהיה בן 71 שנה (אז פרסם את מודעות ה'דרושים') בתאריך 27.11.1949, השתתף יצחק מאייר במודעה של ברכות לחיים וייצמן, במלאת לו 75 שנה, בעיתון The Palestine Post. כינויו במודעה היה Artsmith Metal Sculptor²⁰.

¹⁷ אמ"ח 163-299-5 אין בדינו עדות מצולמת של חפצים אלה.

¹⁸ באמצע המאה ה-19 הוקמה ע"י מהגרים מצרים שכונה קטנה בין רחוב הרצל לסמטת הש"ך היא נקראה סכנת חאמדי' (דנאייטה). ולמרות שהייתה בשטח השיפוט של יפו התמקמו בה עוד בטרם קום המדינה בתי מלאכה בבעלות יהודים.

¹⁹ תודות למר דותן גורן על ההפנייה למידע המועיל.

²⁰ אמ"ח 161-299-5 נמסר על ידי מר רוני אליאד.

באותה שנה הוצבה בשדרות רוטשילד בתל אביב, מול בית דיינגוף, אנדרטה לציון 40 שנה לייסוד העיר. היא נחנכה ב-1951. יצחק מאייר ביצע את אותיות המתכת של שמות המייסדים, בגב האנדרטה. (ואף חתם את שמו בשוליים) (ויקיפדיה).

מסתבר שמאייר היה מעורב בפרוייקט היוקרתי של קבר הברון אדמונד דה רוטשילד ורעייתו אדלאידה בזכרון יעקב. תכנון הגן והקבר שנעשה ע"י אדי אוריאל (אוטו) שילר, החל בשנת 1939 והתחדש לאחר מלחמת העולם. בשנת 1954 הועלו ארונות הברון ואישתו בארוע ממלכתי לקבורה ברמת הנדיב.

את שערי הכניסה למערת הקבורה ביצע (ואולי אף תיכנן) יצחק מאייר. הוא הטביע את חתימתו על גבי השער (ראה תצלום). מעניין לציין כי שרטוט דגמי גפן זהים נמצא באוסף מאייר, בפתח חלון עליון של מפעל מפתחות ומנעולים²¹ ובפתח חלון של יקב במנזר בהמבורג²².

²¹אמ"ח 5-7-299.

²²אמ"ח 5-299-49.

פרטים אישיים נוספים על מאייר:²³
 בתאריך 30 ביולי 1941, מפרסמת
 הרבנות הראשית והמועצה הדתית
 של תל אביב כי יצחק בן שמעון
 מאיר ורחל רינה בת חיים מלמד,
 נרשמו לנישואין²⁴. מסתבר שרחל
 מרים רינה, נפטרה ביום ט"ז באב
 תשי"ז 13.8.1957 בגיל 52.

ב-15 לנובמבר 1959 מגיש יצחק
 מאיר, שגר ברח' החשמל 20 תל
 אביב בקשה לצו על ירושת רעייתו.

למעלה: יצחק ורינה מאייר בטיול לידקון.
 למטה: חנוכיות פרי עמלו של מאייר שהעניק לקרובי אשתו, משפחת הוצלר.
 * התמונות הוענקו על ידי מר אריה הוצלר

בית מרקחת בקלן, שאת חזית הראוה שלו עיצב וביצע מאייר. כולל הברבור - סמל בית המרקחת

²³ עד עתה לא נודעו לנו כל פרטים על אשתו הראשונה שכנראה הגיע איתו לארץ ב-1935.
²⁴ למרבה האירוניה, בשנה זו נשלחו אחיו סאלי וגיסתו פלורה למחנה השמדה.

יצחק בן שמעון מאייר נפטר בגיל 84 ביום כ"ג באדר ב' תשכ"ז, 4.4.1967, ונקבר בקרית שאול,²⁵ ליד רעייתו.^{26,27}

יצחק מאייר עיזב וביצע את קברה של דינה. למעלה כתב "ביתה היה עולמה" צילום: אורה בן יורם

פרט מעיטור המצבה צילום: אורה בן יורם

ולסיום: בית ברין נרכש על ידי משפחת אמיר בשנת 1960, 7 שנים לפני פטירת יצחק מאייר. צר לנו שאריה אמיר, שנפטר בשנת 2002 לא סיפק פרטים כלשהם על הקשר לעזובן האומנותי של מאייר. אמנם, התקדמנו במקצת בפיענוח פרקים מתולדות חיי יצחק מאייר ויצירתו, אך תעלומת הקשר שלו לחדרה ולבית ברין-אמיר עדיין לא נפתרה.

²⁵ חן, חן למתנדב ארכיון "החאן" מר שמואל שמשוני על מידע חשוב זה, כולל על שם אביו של יצחק מאייר.

²⁶ רב תודות לגבי הלנה וילנסקי ולמר גבי בהדורי מארכיון המדינה, על הסיוע.

²⁷ על פי המידע שהתקבל מחברה קדישא תל אביב לא היו לזוג ילדים. יצחק מאייר נפטר באסותא. מי שטיפל בהלווייתו היה ארגון "איחוד שיבת ציון" של יוצאי גרמניה.

ניסיונות לברר פרטים על מאייר ועיזובו אצל האפוטרטפוס הכללי, בית המשפט המחוזי בתל אביב ואפילו בעיזבון מכתבי ד"ר זאב גרין, המצוי בארכיון "החאן" לא העלו דבר.